

12. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції : про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Страсбург, 9.11.1995 р. // Збірка договорів Ради Європи. – Київ : Парламентське вид-во, 2000. – С. 66-70.
13. Гуртом ... у Європу // Волинь. – 1995. – 31 січня.
14. Historia państwa i prawa Polski. – W., 1981. – Т. 1. – С. 1-3.
15. З днем народження, «Єврорегіон Буг» / Є. Сомова // Волинь. – 1995. – 30 вересня.
16. Перше засідання українсько-польської міжурядової координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва // Волинь. – 1996. – 1 лютого.
17. Друге засідання керівництва єврорегіону «Буг» // Волинь. – 1996. – 21 травня.
18. Olszański T. Ukraińska polityka bezpieczeństwa a NATO // Biuletyn Ukraiński. – 1996. – Nr 5(29). – S. 30-44.
19. Право України. – 2001. – № 3. – С. 120-122.
20. Козакевич Єжи. Рухаємось у доброму та бажаному напрямі // Політика і час. – 1995. – № 19. – С. 21-29.

М. Jacyszyn

Kronika najważniejszych wydarzeń prawnego wsparcia współpracy transgranicznej Wołynia w ramach euroeuroregionu « Bug »

Przeanalizowano główne wydarzenia, związane z prawnym wsparciem bezpośrednich kontaktów i współpracy między regionami, jednostkami administracyjno-terytorialnymi i miastami Ukrainy, Polski i Białorusi, które działają w ramach euroeuroregionu "Bug". Ujawniono treść oraz podano komentarz głównych umownoprawniczych dokumentów w szczególności takich, jak Europejska Karta Samorządu Lokalnego, Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy (1992) i innych.

Слова ключові: Ukraina, Rzeczpospolita Polska, integracja europejska, współpraca transgraniczna, euroeuroregion, umowa.

УДК 332.135.

Н. Павліха, І. Копач

Європейська інтеграція інтересів щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку

Розкрито особливості євроінтеграційних процесів забезпечення сталого просторового розвитку. Визначено зміст сталого просторового розвитку, принципи Європейського Союзу щодо просторового планування.

Ключові слова: сталий просторовий розвиток, європейська інтеграція, просторове планування.

Початок ХХІ ст. характеризується глобалізаційними процесами, макроінформаційним насиченням усіх сфер людського розвитку, що об'єктивно потребує комплексного розв'язання соціальних, економічних та екологічних проблем функціонування суспільних систем різного рівня: світу, континентів, країн та їх регіонів. Вони мають не тільки часові, а й яскраво виражені *просторові виміри*, що пов'язане зокрема зі зміною традиційних критеріїв локалізації, які притаманні територіально-галузевим принципам управління.

Одним з найгостріших завдань, що нині стоять перед світовою цивілізацією, є вирішення проблеми досягнення сталого (збалансованого) розвитку. Пахомова Н. В., Ендрес А., Ріхтер К. зазначають, що «проблема полягає в тому, щоб знайти таку магістраль економічного розвитку, яка б не призвела до зниження рівня добробуту майбутніх поколінь людей. Центральне завдання економічної науки полягає в тому, щоб перетворити ідею сталого розвитку в операціоналізовану наукову та політичну концепцію»⁴².

Ефективність життєдіяльності суспільства в значній мірі визначається його здатністю зважено реагувати на сучасні виклики часу. Це пов'язано з переходом до інноваційних моделей розвитку, що викликає необхідність їх поглибленого дослідження в контексті сталого розвитку.

⁴² Ходжаев Д. Г. Экономические и социальные проблемы регулирования развития городов на современном этапе // Расселение населения и размещение производства. – М., 1982., с. 88.

Досягнення *сталого розвитку* передбачає створення оптимальних умов для життєдіяльності населення, функціонування господарюючих суб'єктів та їх екологічної безпеки. В цьому плані філософія сталого розвитку здається зрозумілою. Однак «це ще далеко не означає, що він вже практично реалізований. Основне питання звучить так: як поєднати економічні, соціальні й екологічні дії для забезпечення сталого розвитку. У першу чергу тут вимагається нове мислення. По-друге, необхідно поза випробуваними і традиційними шляхами знайти такі концепції, які б забезпечували сталий розвиток»⁴³.

Так, «сучасний тип економічного розвитку та характер споживання природних благ не є сталими»⁴⁴. Існує гостра потреба зміни «таких рис нашої економічної філософії, які узаконюють, навіть заохочують порушення навколишнього середовища»⁴⁵.

Методи та способи досягнення сталого розвитку тісно пов'язані з соціальним та економічним життям кожної з країн світу, незалежно від рівня її розвитку. Поряд з цим у більшості документів ООН, у матеріалах міжнародних конференцій відмічається, що західна модель розвитку в умовах посилення глобалізаційних процесів не повністю сприяє забезпеченню сталого розвитку⁴⁶.

Голубець М. зазначає, що «ідея сталого розвитку набула широкого розголосу в Україні, проте для її втілення в життя, на жаль, потрібно ще багато праці, часу та фінансів», вказує на недосконалу опрацьованість національної програми, неадекватне усвідомлення концепції, завдань і невідкладної потреби їх реалізації⁴⁷.

Злупко С. М. відмічає, що з приводу концепції сталого розвитку нині майже кожен з економістів-екологів прагне висловити свої компліменти. Однак ця «компліментність», як справедливо зазначив вчений, не сприяє збереженню природного довкілля. Це дає підставу твердити, що дослідження проблеми сталого розвитку не є достатньо конструктивними та ефективними⁴⁸.

Долішній М. І. вважає, що стратегія сталого розвитку повинна враховувати інтереси теперішніх і майбутніх поколінь, природні можливості кожної країни для вирішення демографічних і технологічних проблем, а також можливості міжнародного співробітництва в цьому напрямку⁴⁹. Не вдаючись до оцінки позитивних та негативних сторін теорії та

⁴³ Економіка довкілля і природних ресурсів. Навчальні програми магістерського курсу підготовки економістів-екологів. – Під. Ред. Максимів Л. І., Загвойської Л. Д., Матвєєва М. Е. – Львів: Афіша, 2002. – С. 8.

⁴⁴ Браун Л. и кол. – Състоянието на планетата 1998 (Доклад на института «Уърлдоуч» за напредька към устойчиво общество) – С.: изд. Книжен тигър, 1998. – 302 с.

⁴⁵ Гор Ал. Земля на чаше весов. Экология и человеческий дух. – М.: Прогресс, 1994. – 286 с.

⁴⁶ Фатеев В.С. Проблемы развития регионов и городов мира в начале XXI века // Проблемы региональной экономики. – 2002. – № 4-6. – С. 24-43.

⁴⁷ Голубець М.А. Фундаментальні питання регіональної політики сталого розвитку // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика сталого розвитку: принципи формування, механізми реалізації (Збірник наукових праць). Випуск 5 (XXXVI) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред.-кол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2002. – 592 с. – С. 12.

⁴⁸ Злупко С. Екогенологічні засади регіональної політики сталого розвитку в умовах глобалізації. – Регіональна економіка. – 2002. – № 4. - С. 30.

⁴⁹ Долішній М. І. Роль стратегій соціально-економічного розвитку областей у реалізації сталого розвитку України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика сталого розвитку: принципи формування, механізми реалізації (Збірник наукових праць). Випуск 5 (XXXVI) / НАН України.

практики сталого розвитку, слід зазначити, що останнім часом виникла проблема з приводу того, яким чином можливо втілити в життя її ідеї. Вона тепер набуває нової якості.

Саме тому концепція сталого розвитку постійно доповнюється відповідними механізмами й технологіями її реалізації в багатьох аспектах. Забезпечується поступове її залучення «в орбіту все більш широкого спектра питань розвитку міських та регіональних співтовариств»⁵⁰, їх просторової організації, в процесі «тривалого розвитку людських спільнот, використання культурної спадщини»⁵¹.

На нашу погляд, переосмислення і перегляд теорії сталого розвитку треба здійснювати під кутом зору дії просторового чинника як особливого ресурсу⁵². Адже всі об'єкти навколишнього середовища існують не тільки в часі, а й в просторі, де відбуваються процеси життєдіяльності людини, організації та розвитку людської спільноти.

Вважаємо, що реальний *простір життєдіяльності людини* – це не ізотропна поверхня, а цілісна множина різноманітних взаємопов'язаних між собою елементів, співвідношення та взаємне розміщення яких створює певні умови для людського життя й діяльності. При чому кожна його компонента утворює свій простір. Складні просторові об'єкти передбачають наявність групових чи інтегральних часткових просторів, які утворюються внаслідок їх перетину та взаємного проникнення.

Наголос на об'єктивну та визначальну роль просторового фактора в забезпеченні сталого розвитку суспільства пояснюється тим, що «життєдіяльність поширюється і на акваторії, і на аероторії (повітряні ешелони для літаків й т. ін.). До цього слід додати ще й соціологічні, культурні, комунікаційні ареали поширення процесів і форм життєдіяльності людей»⁵³. Крім того, в просторі функціонує віртуальна економіка, яка представляє фінансово-банківську та фінансово-інформаційну економічні сфери.

Простір життєдіяльності людини, за Габрелем М. М., формується комплексом властивостей не лише геометричного виміру, але й ресурсного, функціонального, часового. Базовим правилом його функціонування та організації є розширення різноманітності та підтримка рівноваги між різними його типами⁵⁴.

Інтерпретація поняття простору з точки зору різних наукових напрямів залежить від специфіки вивчення сфер матеріального світу. Йдеться про *географічний, економічний, геополітичний, соціальний, культурний, освітній, науковий, інформаційний, біологічний простори*.

Слід зазначити, що однією із загальних тенденцій та характеристик сучасної ситуації в міжнародних відносинах є «економіка Великого Простору». Мова йде про розвиток

Інститут регіональних досліджень. Ред.-кол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2002. – 592 с. – С. 7.

⁵⁰ Фатеев В.С. Проблемы развития регионов и городов мира в начале XXI века // Проблемы региональной экономики. – 2002. – № 4-6. – С. 29.

⁵¹ Злупко С. Екогенологічні засади регіональної політики сталого розвитку в умовах глобалізації. – Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – С. 31.

⁵² Павліха Н. В. Просторовий фактор в забезпеченні сталого розвитку регіонів // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Випуск X, ювілейний: Збірник наукових праць, № 1-2. – Луцьк: “Надстир’я”, 2004. – 396 с. – С. 140-149.

⁵³ Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 182.

⁵⁴ Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем / Інститут регіональних досліджень НАН України. – К.: Видавничий дім А.С.С., 2004. – С. 6.

економічної інтеграції великих просторових систем. Вони поступово стають головними діючими об'єктами міжнародного господарювання. Теорія «Великого Простору» виходить за межі звичайної держави. Це нова форма наднаціонального об'єднання, заснована на стратегічному, геополітичному та ідеологічному факторах. Становлення «Великого Простору» може відбуватися за різних причин – на основі прийняття декількома державами будь-якої релігійної, культурної або політичної форми об'єднання. Концепція формування міжнародного простору розглядає процес розвитку держав як їх прагнення до досягнення найбільших просторових можливостей, який поширюється на всю сукупність сфер людського життя. Термін «економіка Великого Простору» (Grossraumwirtschaft) є похідним від поняття «Великого Простору» (Grossraum), яке запропоноване німецьким вченим К. Шмідтом (1888-1985) в праці «Простір та Великий Простір у праві народів».

«Великий Простір» – це не тільки економічний потенціал, а й подібність державних ідеологій, спільне уявлення про спосіб життя, співвідношення його матеріальних та духовних цінностей⁵⁵. Він базується на економічній та гуманітарній солідарності. В цьому випадку інтеграція окремих країн відбувається не тільки на основі природно-географічної єдності місця розташування та розвитку, ландшафту, а й ще на компланарності етносів, релігійної терпимості, єдиного культурного простору.

«Великий Простір» представляє собою наднаціональний рівень, а тому носить глобальний характер. Прикладом Великого Простору є Велика Європа, питання формування якої відноситься до Європейського Союзу (ЄС). Особливо дискусійним воно стало в зв'язку з розширенням Євросоюзу з 15 до 25 країн. Термін «Велика Європа» відноситься до чітко визначеного простору, який об'єднує членів Ради Європи⁵⁶.

Сталий просторовий розвиток – це динамічний процес забезпечення ефективної ієрархічної взаємодії та зміни концентрації функцій соціальних, економічних, екологічних, інноваційних, інформаційних елементів (підсистем) простору життєдіяльності людей для повного та доступного для всіх верств нинішнього та майбутнього поколінь людей задоволення їхніх різноманітних потреб.

Розкриваючи еволюцію міжнародних форм просторової інтеграції в Європі, слід зазначити, що на шляху до соціальної єдності Європи все ще залишаються важливими проблеми, які виникають внаслідок різниці в життєвому рівні в Східній і Західній Європі.

Зусилля спрямовуються на створення економічних стимулів, розвиток відсталіх регіонів, розширення міжнародного співробітництва. З цим пов'язана також «проблема подолання значних диспропорцій в соціально-економічному розвитку регіонів «центру» та «периферії» Європейського простору. Його поліцентричний розвиток може сприяти зниженню соціальної напруженості. Континентальні потоки завдяки містам з портами, аеропортами, торговими ярмарками, культурними центрами визначають початок розвитку моделі поліцентричного загальноконтинентального росту»⁵⁷.

Перші узгоджені дії були започатковані Радою Європи 1970 р. на *конференції міністрів регіонального (просторового) планування (SEMAT)*, що являє собою інститут, що здійснює по лінії Ради Європи розробку та обговорення загальних принципів, заходів і політик просторового розвитку. В сесіях конференції окрім представників організацій і органів, пов'язаних в своїй діяльності з питаннями просторової організації території, приймають участь представники Парламентської Асамблеї, Конгресу місцевих і

⁵⁵ Гладкий Ю.Н., Чистобаев А.И. Регионоведение: Учебник. – М.: Гардарики, 2003. – С. 129.

⁵⁶ Эмерсон Майкл. Формирование политических рамок Большой Европы // Современная Европа. – 2004. – №3. – С. 91.

⁵⁷ Білоконь Ю.М. Еволюція організаційних форм просторової інтеграції в Європі // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відп. ред. М.М. Осетрін. – К., КНУБА, 2003. – Вип. 16. – 267 с. – С. 7.

регіональних урядів Європи, консультанти і т. д. Сесії проводяться з 1970 р.; на сьогоднішній день проведено 15 сесій СЕМАТ та прийнято ряд важливих для просторового розвитку документів («Європейська хартія регіонального/просторового планування» (Торремолінська Хартія), «Європейська стратегія територіального планування», «Основоположні принципи сталого розвитку європейського континенту»). Висновок сесій конференцій підводиться виходом резолюцій СЕМАТ, що містять резюме питань, що обговорювалися⁵⁸.

Основні віхи в діяльності СЕМАТ виглядають наступним чином:

- Бонн (Німеччина), 1970 р. – I сесія СЕМАТ;
- Торремолінос (Іспанія), 20 травня 1983 р. – VI сесія СЕМАТ (прийняття «Європейської хартії регіонального/просторового планування» (Торремолінська хартія);
- Гаага (Голландія), 1985 р. – VII сесія СЕМАТ;
- Валенса (Іспанія), 1987 р. – Конференція осіб, відповідальних за регіональне планування;
- Лозанна (Швейцарія), жовтень 1988 р. – VIII сесія СЕМАТ (прийняття першого проекту «Європейської стратегії регіонального планування» (Лозаннська стратегія);
- Анкара (Туреччина), 1991 р. – IX сесія СЕМАТ;
- Рубе (Франція), жовтень 1992 р. – Комітет вищих посадових осіб СЕМАТ (засідання за темою: «Перспектива сталого розвитку та його значення для регіонального/просторового розвитку»);
- Осло (Норвегія), 6-7 вересня 1994 р. – X сесія СЕМАТ (Асамблея висуває пропозиції про оновлення «Європейської стратегії регіонального планування», прийнятої в Лозанні);
- Лімасол (Кіпр), 16-17 жовтня 1997 р. – XI сесія СЕМАТ (тема: «Сталий регіональний/просторовий розвиток в Європі та захист водних ресурсів». Постанова завдання створення «основоположних принципів сталого просторового розвитку європейського континенту»);
- Ганновер (Німеччина), 7-8 вересня 2000 р. – XII сесія СЕМАТ (тема: «Стратегія регіонального планування і сталий розвиток у Європі». Прийняття «основоположних принципів сталого просторового розвитку європейського континенту» (Ганноверський документ);
- Любляна (Словенія), 2003 р. – XIII сесія СЕМАТ (тема: «Реалізація стратегій і моделей сталого просторового розвитку європейського континенту»);
- Лісабон (Португалія), 26-27 жовтня 2006 р. – XIV сесія СЕМАТ (тема: «Мережі для сталого просторового розвитку Європейського континенту: мости через Європу»⁵⁹);
- Москва (Росія), липень 2010 р. – XV сесія СЕМАТ (40-а Конференція СЕМАТ в Москві прийняла Московську декларацію «Майбутні завдання: сталий просторовий розвиток європейського континенту в світі, що змінюється», і винесла резолюцію «Внесок основних послуг в сталий просторовий розвиток європейського континенту», а також «Загальноєвропейську Хартію сільського наслідування: сприяння сталому територіальному розвитку»⁶⁰).

⁵⁸ Пространственное развитие в Европе - Словарь-справочник /Европейская конференция министров ответственных за пространственное (региональное) развитие (планирование); СЕМАТ //http://vasilieva.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/cemat.htm

⁵⁹ Мінрегіонбуд /СЕМАТ спільно з Міністерством вивчають питання сталого просторового розвитку Європейського континенту //http://www.fin.org.ua/newws.php?i=675815

⁶⁰ Председателем СЕМАТ Совета Европы станет Греция /http://www.minregion.ru/press_office/publications/451.html

В 1979 р. була прийнята *Резолюція Ради Європи про керівні принципи регіональної політики*. Серед цих принципів слід відзначити наміри більш швидкого подолання різниці, яка існує в рівнях розвитку регіонів різних країн. З цією метою впроваджена узагальнена система аналізу регіонів і здійснюється розробка пріоритетів їх стимулюючого розвитку. У 1983 р. на черговій (шостій) європейській конференції міністрів (СЕМАТ) була оголошена *Європейська Хартія регіонального/просторового планування* (Торремолінська).

В ній містяться принципи національних політик, які мають бути спрямовані на удосконалення просторової організації Об'єднаної Європи⁶¹.

Хартія є першим епохальним документом з просторового розвитку, який визначив основні теми подальших досліджень та міжнародних зустрічей на різних рівнях. Хартія стала базисом вироблення «основоположних принципів сталого просторового розвитку європейського континенту», в п. 2 яких зазначається: «Основні принципи» базуються на засадах Європейської хартії регіонального/просторового планування (Торремолінська Хартія, 1983). Хартія вводить принципи національних і європейських політик, розроблені з метою вдосконалення просторової організації Європи для 22 держав-членів Ради Європи, що входили до неї на той час, а також для вирішення проблем, що виходять за рамки кордонів окремих держав».

У п. 82 також зазначено, що: «Вже 1983 Європейська хартія регіонального/просторового планування привернула увагу до потреби в активній участі громадян у процесі просторового планування. Минулі з тих пір роки підтвердили цю потребу. Також стала необхідною участь у місцевих, регіональних та міжрегіональних проектах, залучення європейського суспільства і соціально-економічних агентів, зокрема, через неурядові організації (НУО). Їх причетність на ранніх стадіях процесу робить внесок у збільшення можливостей процесу планування та уникнення непродуктивних інвестицій. Соціальна злагода є важливим не тільки для успіху місцевих і регіональних ініціатив; вона також створює активне середовище для зовнішніх інвесторів і агентів. Причетність молодого покоління до процесу планування відкриває можливості реалізації інтересів громадян у довгостроковому плануванні їхнього рідного регіону та ефективної творчої участі. Зазначене є передумовою прийняття громадянами єдиної «Європейської ідеї». Хартія також сильно вплинула на концептуальний зміст сучасних версій «Європейської перспективи просторового розвитку».

Хартія регіонального/просторового планування є першим керівництвом в області європейського просторового планування. З 1983 р. вона у повному вигляді включена Комітетом Міністрів Ради Європи у Рекомендації для держав-членів.

У документі вперше визначаються головні загальноєвропейські цілі, які повинні лежати в основі політики просторового планування, удосконалення якості життя й організації людської активності у фізичному просторі Європи. Хартія ґрунтується на тезі про те, що регіональне/просторове планування є важливим інструментом у розвитку європейського суспільства, і що інтенсифікація міжнародного співробітництва в цій області становить істотний внесок у посилення європейської ідентичності (European identity). Співробітництво в цій сфері потребує аналізу національних, регіональних та місцевих концепцій розвитку з метою прийняття спільних принципів, розроблених, зокрема, для зниження регіональних відмінностей і досягнення більш глибокого розуміння у використанні та організації простору, розподілу дій, захисту навколишнього середовища та покращення якості життя.

«Регіональне/просторове планування надає географічне відображення економічній, соціальній, культурній та екологічній політикам суспільства». У той же час,

⁶¹ Білоконь Ю. М. Еволюція організаційних форм просторової інтеграції в Європі // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відп. ред. М. М. Осетрін. – К., КНУБА, 2003. – Вип. 16. – 267 с. – С. 7.

регіональне/просторове планування визначається як «наукова дисципліна, адміністративна техніка і політика розвитку, як міждисциплінарний і всебічний підхід, спрямований на збалансований регіональний розвиток і фізичну організацію простору відповідно до загальної стратегії».

В Хартії в центрі регіонального/просторового планування є «людина і її добробут». Мета регіонального/просторового планування «полягає в забезпеченні кожного індивідуума навколишнім середовищем та якістю життя, що сприяє розвитку його індивідуальності в середовищі, взятого в людському масштабі».

Основними характеристиками такого планування є: демократичність, всебічність, функціональність, довгострокова орієнтованість.

Регіональне/просторове планування «повинно враховувати існування безлічі індивідуальних і інституціолізованих суб'єктів, що приймають рішення, які впливають на організацію простору, невизначеність всіх прогнозуючих досліджень, ринковий вплив, спеціальні особливості адміністративних систем та соціально-економічні та середовищні умови, що відрізняються».

Фундаментальні цілі регіонального/просторового планування: збалансований соціально-економічний розвиток регіонів; поліпшення якості життя; відповідальне управління природними ресурсами та захист навколишнього середовища; раціональне використання землі.

Досягнення регіонального/просторового розвитку враховує: координацію між різними галузями; координацію між різними рівнями прийняття рішень і вирівнювання фінансових можливостей. Спеціальні цілі Хартії стосуються наступних областей: 1) сільські райони; 2) міські області; 3) області кордонів; 4) гірські райони; 5) області зі структурними слабкостями; 6) області спаду; 7) прибережні області та острови⁶².

На загальноєвропейському рівні політикою просторового розвитку займаються три організації: Європейський Союз, Рада Європи, Комітет Європи. З точки зору ресурсних аспектів реалізації цієї політики центральне та вирішальне місце належить Комісії ЄС та її Генеральній дирекції «Регіональна політика». Стосовно Ради Європи, то вона виконує важливу консультативну функцію в сфері політики просторового розвитку.

Під егідою Ради Європи міністри європейських країн, які відповідають за облаштування відповідних територій, прийняли Резолюцію Європейського парламенту про *Європейську Хартію облаштування території* (від 20 травня 1985 р.). Було визначено поняття, риси, основні та окремі цілі облаштування території. Вказано на *демократичні, всеохоплюючі, функціональні та довгострокові принципи процесів просторового облаштування*. Визначено політичний інструмент для зміцнення європейського співробітництва – Європейську конференцію міністрів (SEMAT), які відповідають за регіональне планування в сільських, міських, прикордонних, гірських, прибережних районах.

Облаштування окремих територій країн ЄС сприяє поліпшенню просторової організації Європи загалом. Відповідно до змісту Європейської Хартії облаштування території є просторовим відображенням економічної, соціальної, культурної та екологічної політики суспільства. При цьому основними цілями сталого просторового розвитку регіонів є: підвищення рівня життя, раціональне використання економічного потенціалу території, компетентне регулювання природних ресурсів та захист довкілля.

Хоча на сьогодні в країнах ЄС облаштування території є за своєю суттю фізичним (прирівняним до районного) плануванням, але воно має принципові відмінні риси, оскільки

⁶² Пространственное развитие в Европе - Словарь-справочник /Европейская хартия регионального/пространственного планирования; Торремолинская хартия //http://vasilievaa.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/cemat.htm

виступає важливим інструментом державної регіональної політики та фактором розвитку ЄС⁶³.

Відповідно до Європейської Хартії облаштування території сільські райони, які виконують переважно сільськогосподарські функції, відіграють важливу роль у підтримці сталого просторового розвитку країни. *Концепція сталого розвитку сільських територій* побудована на розумінні того, що безпосередня господарська діяльність веде або може призвести до деградації оточуючого середовища як природної системи. Саме тому Писаренко С.М. називає сільські території «простором найбільш критичних ресурсів – землі, води, лісів»⁶⁴.

Трактування сільських територій як багатофункціональних систем набуває останнім часом все більшого поширення в Європі та світі. В Європейській Хартії облаштування території зазначається, що в сільських районах важливо створити належні умови життя в економічному, соціальному та екологічному відношеннях, відповідну інфраструктуру. В цих районах розвиток міської мережі соціальних та економічних структур, транспорту повинен відбуватись на основі врахування специфічних функцій, в тому числі необхідності збереження та регулювання природних ландшафтів.

Аналіз сучасного європейського досвіду дає всі підстави виділити такі основні взаємодоповнюючі умови активізації соціально-економічного розвитку сільських територій: державне сприяння розвитку поселень і соціальний захист їх мешканців, що базується на відповідній державній політиці; формування управлінського й організаційно-господарського механізмів забезпечення багатофункціонального розвитку сільських територій.

В Європейській Хартії облаштування території вказується на проблематичність *управління сталим просторовим розвитком міських районів*. Місто виступає «своєрідною моделлю суспільства, яке це місто породило. Населений пункт стає місцем територіально-просторового розміщення конкретних спільнот людей»⁶⁵. Урбанізація – це платформа, на якій розгортаються різноманітні процеси реалізації форм життєдіяльності.

Білоконь Ю. М., визначаючи місце України в планувальних концепціях організації європейського простору, зазначив, що з початку 60-х рр. визначилася концепція міських коридорів, виходячи з тенденції просторового розвитку східного узбережжя Північної Америки. Німецькі та голландські проектувальники були серед тих, хто розглядав концепцію розвитку міських коридорів як шлях досягнення просторової рівноваги, і тільки нещодавно концепцію міських коридорів було відновлено у нових прогнозах просторового розвитку Європи⁶⁶.

⁶³ Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза/ Рук. авт. колл. и отв. ред. А. Г. Гранберг. – М.: ЗАО “Изд-во “Економика”, 2000. – С. 93.

⁶⁴ Писаренко С.М. Сталий розвиток сільських територій // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика сталого розвитку: принципи формування, механізми реалізації (Збірник наукових праць). Випуск 5 (XXXVI) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред.-кол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2002. – 592 с. – С. 50.

⁶⁵ Амітан В. Н., Денисов Ю. Д. Формування концепції розвитку міст (теоретичний аспект). – Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – С. 92.

⁶⁶ Білоконь Ю.М. Місце України в планувальних концепціях організації європейського простору// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України (Збірник наукових праць). Вип. 5 (XLIII). В 3-х ч./НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Ч. III. – Львів, 2003. – 372 с. – С. 13.

Початкова концепція визначала урбанізований коридор, що тягнеться від Манчестера через Лондон, країни Бенілюксу, Рейн-Рур і Рейн-Майн, перетинаючи Швейцарію, до агломерації Мілан-Турін. Цей коридор став символом зосередженого розташування міських центрів і легкої їх досяжності. Білоконь Ю.М. зауважив, що європейський узагальнений коридор в дійсності не відображає існуючих міських структур у Європі, які насправді є більш складними. Всупереч принципу «коридорної урбанізації» з'явилася концепція «мережі міських регіонів і їх центрів, які між собою функціонально пов'язані». Таким чином, на просторовому європейському тлі визначають мережі такого функціонального призначення: інфраструктури (швидкісні автотраси, залізниці, аеропорти); культурно-інформаційні; механізми адміністративного управління та суспільного контролю («мережі влади»); мережі товарообігу. Означені та інші зв'язки ведуть до більш збалансованого простору⁶⁷.

Що стосується *сталого просторового розвитку прикордонних районів*, то в Європейській Хартії облаштування території зазначено, що вони більше, ніж інші території, потребують запровадження політики активізації співробітництва між країнами, відкриття кордонів, спільного використання інфраструктури.

Дослідження механізмів розвитку прикордонних територій в контексті розширення євроінтеграційного процесу є актуальною та важливою стратегічною проблемою. Розвиток країн світу останнім часом характеризується перетворенням функцій державних кордонів з розділяючих на об'єднуючі. Прикордонні регіони, завдяки їх розташуванню, активізують свою співпрацю з аналогічними регіонами інших держав, утворюючи нові функції, а саме: забезпечення національної безпеки, у тому числі екологічної; транзитну, компенсаційну, інноваційну (адаптаційну) та регіонально-проблемну функції. Власюк О.С. називає міжрегіональне співробітництво не тільки даниною сучасним інтеграційним процесам у світі, а й потужним каталізатором розвитку країн⁶⁸.

Кордони регіонів та держав повинні розглядатися не в якості прикордонних ліній, а в якості вільних територій, районів нового освоєння. Ці території, певна річ, є економічно слабкими, геополітично вразливими та соціально відмінними від центральних районів. Тому саме по відношенню до них необхідна чітка цілеспрямована політика просторового облаштування території.

В Європейській Хартії облаштування території розкрито значення сталого просторового розвитку *гірських районів* з огляду виконуваних ними функцій, цінності природних ресурсів та наявних обмежень діяльності. Необхідність збереження та розвитку гірських територій потребує розробки та реалізації тут відповідної політики просторового регулювання. Так, з ініціативи та фінансової підтримки Європейської Комісії здійснюється цілеспрямована гірська політика, провідником якої є Асоціація гірських районів.

Позитивний досвід забезпечення сталого просторового розвитку гірських районів мають багато європейських країн, зокрема Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Франція, Швейцарія. Вивчення та аналіз досвіду цих країн є необхідним з точки зору вирішення гострих соціально-економічних та екологічних проблем, що існують в Криму та Українських Карпатах.

В Європейській Хартії облаштування території звернуто також увагу на необхідність *надання спеціальної допомоги регіонам, які в порівнянні з іншими характеризуються несприятливими умовами життя та діяльності з причин їх економічного занепаду*.

⁶⁷ Білоконь Ю. М. Місце України в планувальних концепціях організації європейського простору// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України (Збірник наукових праць). Вип. 5 (XLIII). В 3-х ч./НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Ч. III. – Львів, 2003. – 372 с. – С. 14.

⁶⁸ Стратегія розвитку України: теорія і практика / за ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2002. – С. 46.

В цьому плані країнами ЄС розроблено спільні стратегічні рішення щодо здійснення структурної, сільськогосподарської, енергетичної, транспортної та екологічної політики. Хоча вони суттєво впливають на розвиток європейського простору, але поряд з цим спостерігаються й деякі негативні тенденції. На жаль, не всі рішення в повній мірі вписуються в загальну стратегію сталого просторового розвитку. Країнам ЄС властиві значні регіональні диспропорції. Це проявляється, насамперед, в наявності незбалансованості розвитку регіонів та в їх демографічній ситуації; в нерівномірному наданні комплексу необхідних послуг населенню; втраті внутрішніми кордонами країн ЄС адміністративного характеру; інтенсифікації міжрегіональної та міжміської інтеграції; подальшій концентрації багатства та видів діяльності у великих містах; активізації конкуренції між регіонами та містами; наявності неоднакових стартових умов розвитку; порушенні екологічної рівноваги.

Так, економічна могутність ЄС нині сконцентрована в межах міст Лондон, Париж, Мілан, Мюнхен та Гамбург. Тобто половина середнього валового національного продукту виробляється лише на 20 % території ЄС. В цей час для подальшого поступу Європи може бути використаний потужний потенціал інших міст та регіонів⁶⁹.

У рамках *наддержавної регіональної політики ЄС* вагоме місце займають заходи щодо скорочення просторових диспропорцій в економічній, інфраструктурній і соціальних площинах⁷⁰. Головні напрямки нової регіональної політики ЄС були викладені 1987 р. в доповіді спеціальної комісії, де йшлося про необхідність гарантій рівних можливостей регіонального розвитку.

Сформульовано також цілі та визначено три групи основних засобів впровадження регіональної політики ЄС (Європейський фонд регіонального розвитку, широке коло фінансових закладів і фондів різних країн, засоби координації спільних дій – концепції, програми)⁷¹.

Констатуючи існуючу ситуацію щодо перспектив забезпечення сталого просторового розвитку ЄС та беручи до уваги компетенцію Європейського парламенту, зокрема Комітету регіональної політики та облаштування території, і Європейську схему облаштування території (15 грудня 1985 р.), було розроблено *Резолюцію Європейського парламенту з питань узгодження європейської політики просторової організації та конкретизації завдань спільної діяльності* (1990 р.).

Слід зазначити, що відповідно до «*Керівних принципів планування сталого розвитку населених пунктів ЕСК ООН*» (1996 р.), матеріалів засідань Комісії ООН щодо населених пунктів (м. Найробі, 1997 р.) та сесій Комітету по населених пунктах ЕСК ООН (м. Женева, 1996 та 1997 рр.), в рамках Програми ООН щодо населених пунктів було створено Всесвітню програму сталих міст. Вона об'єднує зусилля декількох десятків міських поселень практично на всіх континентах, в кожному з яких здійснюється діяльність щодо забезпечення їх сталого просторового розвитку.

⁶⁹ Перспективи європейського просторового розвитку. – [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL. – <http://www.kprpfo.chat.ru/eppr.html>

⁷⁰ Павлюк А. П. Проблема міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій: досвід України та країн Європейського Союзу // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України (Збірник наукових праць). Випуск 5 (XLIII) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред.- кол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Ч. III. – Львів, 2003. – 372 с. – С. 88.

⁷¹ Білоконь Ю. М. Еволюція організаційних форм просторової інтеграції в Європі // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відп. ред. М.М. Осетрін. – К., КНУБА, 2003. – Вип. 16. – 267 с. – С. 10.

В якості ілюстрації пошуків шляхів удосконалення концепції сталого розвитку може стати діяльність *Європейської комісії сталого розвитку*. Вона була організована рядом міжнародних організацій – Міжнародною радою з місцевих ініціатив в сфері охорони навколишнього середовища (ICLEI), Конгресом місцевих та регіональних влад (CE), Організацією об'єднаних міст (ІТО). Комісія співпрацювала зі своєю експертною групою з міського навколишнього середовища. Було організовано ряд загальноєвропейських форумів, у які поступово залучалася велика кількість представників так званої «місцевої демократії» з усього європейського континенту⁷².

Досвід країн ЄС демонструє широкі можливості ефективної реалізації політики сталого просторового розвитку, що досягається завдяки повному законодавчому забезпеченню та дотриманню комплексного підходу до цієї проблеми. Після опрацювання теорії сталого розвитку фахівці та політики в основу подальшого розвитку ЄС поклали концепцію *«Перспективи європейського просторового розвитку»*⁷³.

Європейська перспектива просторового розвитку (До збалансованого і стійкого розвитку території ЄС) (European Spatial Development Perspective (Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union), ESDP) – найважливіший документ (поряд з «Основоположними принципами сталого просторового розвитку європейського континенту») в контексті європейського просторового розвитку по лінії Європейського союзу.

Сучасний текст *«Перспективи»* є результатом діалогу між державами-членами та Європейською Комісією щодо просторового розвитку. Пропозиції скласти ESDP внесло керівництво Бельгії (Неформальна зустріч з регіональної політики та просторового планування, Льеж, 12-13 листопада 1993 р.).

Міністри, відповідальні за просторове планування, погодили у Корфу (Неформальна Рада міністрів регіональної політики та просторового планування, Корфу, 3-4 червня 1994 р.) структуру і початкові завдання політики просторового розвитку ЄС. Головні принципи (концепції) просторового розвитку щодо вдосконалення розселення були встановлені на Зустрічі міністрів в Лейпцігу (Лейпцизькі принципи). Згодом уряди Франції (Перспектива європейського просторового розвитку; неформальна рада міністрів, відповідальних за просторове планування і регіональні політики, Страсбург, 30-31 березня 1995 р.), Іспанії (Угода уряду Іспанії та Європейського Союзу щодо просторового планування, Мадрид, 1996) та Італії (Європейське просторове планування; зустріч на рівні міністрів регіональної політики та просторового планування, Венеція, 3-4 травня 1996 р.) розвивали важливі сценарії і проводили дослідження для відповідної оцінки просторового розвитку. Керівництво Ірландії допомогло забезпечити безперервність спільної роботи в межах Комітету з просторового розвитку (складається з делегатів національних урядів держав-членів, відповідальних в області просторового планування або розвитку, і делегатів Комісії ЄС). Керівництво Голландії представило перший проект *«Європейської перспективи просторового розвитку»*, що супроводжувалося широкими дебатами в Європі (Перспектива європейського просторового розвитку. Перший офіційний проект, прийнятий на неформальній зустрічі міністрів, відповідальних за просторове планування держав-членів ЄС, Нордвік, 9-10 червня 1997 р. (Нордвікський документ)). Уряди Люксембурга (Концепція створення *«Європейської мережі обсерваторій просторового планування»* (ESPON),

⁷² Фатеев В. С. Проблемы развития регионов и городов мира в начале XXI века // Проблемы региональной экономики. – 2002. – № 4-6. – С. 29.

⁷³ Перспективи європейського просторового розвитку. – [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL. – <http://www.kprpfo.chat.ru/eppr.html>

Ехтернак, 1997) та Об'єднаного Королівства (Зустріч міністрів, відповідальних за просторове планування держав-членів ЄС, Глазго, 8 червня 1998; Перспектива європейського просторового розвитку (ESDP), остаточний проект) внесли акценти в реалізацію і застосування ESDP. Крім того, діалог, розгорнутий країнами, що вступають, був інтенсифіковано керівництвом Австрії (Майбутнє європейської політики просторового розвитку – CSD і ESDP після 1999 р.; Доповідь Уряду Австрії; Семінар CSD, організований Федеральною Канцелярією при австрійському представництві ЄС, 23-24 листопада 1998 р.).

Завдяки консультаціям на національному та європейському рівнях, було досягнуто широкої участі установ і груп, відповідальних за просторовий розвиток. На основі «Першого офіційного проекту ESDP» (Нордвікській документ, червень 1997 р.) проходили всебічні консультації в п'ятнадцяти державах-членах, із залученням національних урядів, організацій та громадських груп. Крім того, Європейська Комісія разом з державами-членами організувала ряд громадських семінарів з ключових питань, які містяться у «Перспективі». Додатки європейських установ (Європейського Парламенту (Резолюція по регіонального планування та концепції європейського просторового розвитку від 2 липня 1998 р. Офіційний бюлетень А4 – 0206/98), Комітету регіонів (Рішення Комітету регіонів від 14 січня 1999 р. щодо Перспективи європейського просторового розвитку; Перший офіційний проект; Брюссель, 25 січня 1999 р.), Економічного і Соціального Комітету (Перспектива європейського просторового розвитку (ESDP) (власна ініціатива), Брюссель, 9-10 вересня 1998 р.)) і міжрівневі консультації Європейської Комісії також зробили важливий внесок у створення ESDP.

Остаточний повний варіант «Перспективи» прийнято європейськими міністрами просторового планування в Потсдамі 10-11 травня 1999 р.

У п. 3 документа наголошується, що мета політик просторового розвитку полягає в «служінні справі збалансованого та сталого розвитку території Європейського Союзу. На думку міністрів, важливо забезпечити однакове досягнення у всіх областях ЄС трьох фундаментальних цілей європейської політики:

- економічну і соціальну згоду;
- збереження та управління природними ресурсами та культурною спадщиною;
- збалансована конкурентоспроможність європейської території».

ESDP в цьому сенсі є «стійкою політичною структурою» для галузевих політик Співтовариства та держав-членів, що надають просторові впливу (тобто викликають просторові зміни), а також для регіональної та місцевої влади, орієнтованих на досягнення збалансованого та сталого розвитку європейської території.

ESDP розуміється як поважаючий принцип субсидіарності «довідковий документ для підтримки співробітництва» (п. 4). Документ не передбачає ніяких нових зобов'язань на рівні Співтовариства. Він лише, як уже зазначено, служить політичною структурою для держав-членів, їх регіонів, місцевої влади і Європейської Комісії в їх власних відповідних сферах відповідальності (п. 5).

Постулюється, що проекти розвитку держав-членів краще доповнюють один одного, якщо вони спрямовані на загальні цілі просторового розвитку (п. 3). У зв'язку з цим національні політики просторового розвитку держав-членів та галузеві політики ЄС вимагають чітких «просторово універсальних» (spatially transcendent) керівних принципів розвитку.

Крім того, «Перспектива» враховує довгострокові тенденції просторового розвитку, а також забезпечує можливість розширення управлінського горизонту за межі виключно галузевих політик, зосереджуючись на загальній ситуації європейської території, одночасно беручи до уваги можливість розвитку окремих регіонів (п. 8).

У п. 17 зазначається, що «Європейська перспектива просторового розвитку» заснована на цілі ЄС щодо досягнення збалансованого та сталого розвитку, особливо,

шляхом посилення економічної і соціальної згоди (Тема 1, Ст. 2 версії Договору по ЄС, об'єднаного з Амстердамським договором). Відповідно до визначення, прийнятим в Доповіді Брундтланд («Наше спільне майбутнє». Нью-Йорк. 1987), «сталий розвиток охоплює не тільки екологічно цілісний економічний розвиток, що зберігає існуючі ресурси для використання майбутніми поколіннями, але також включає і збалансований просторовий розвиток». Це передбачає, зокрема, врегулювання соціальних і економічних вимог щодо просторового розвитку з екологічними і культурними функціями території.

Політики просторового розвитку підтримують сталий розвиток через збалансовану просторову структуру. Вже 1994 р. Міністри просторового планування, досягли угоди по трьох керівним принципам політики просторового розвитку ЄС:

- розвиток збалансованої і поліцентричної міської системи і нових сільсько-міських відносин;
- забезпечення рівності в доступності інфраструктури та знань;
- сталий розвиток, розважливе управління та захист природи та культурної спадщини.

Концепції і цілі ESDP (п. 21) «складають загальне джерело рекомендації для дій з просторовим впливом, прийнятий громадськими та приватними приймають рішення суб'єктами. Крім того, вони повинні діяти в якості позитивного показника широкого громадської участі в політичних дебатах щодо рішень на європейському рівні та їх впливу на центри та регіони ЄС».

«Перспектива європейського просторового розвитку» як юридично необов'язковий документ (legally non-binding document), є структурою політики для співпраці між галузевими політиками Спільноти (має суттєві просторові впливи), і навіть між державами-членами, їх областями та містами. Згідно п. 22, це сумісно з політичними принципами, сформульованими у 1994 р.:

- просторовий розвиток може внести вирішальний внесок у досягнення цілей економічної і соціальної єдності;
- існуючі компетенції установ, відповідальних за політики Співтовариства, залишаються незмінними. ESDP може сприяти виконанню політик Співтовариства, що мають територіальний вплив, однак без обмеження відповідальних установ у здійсненні їх обов'язків;
- центральна мета буде полягати в досягненні стійкого і збалансованого розвитку;
- це буде підтримуватися повагою існуючих установ і буде юридично необов'язковим для держав-членів;
- це буде відповідати принципу субсидіарності;
- кожна країна буде враховувати це в майбутньому у відповідності зі ступенем необхідності брати до уваги аспекти європейського просторового розвитку у своїй національній політиці⁷⁴.

У контексті забезпечення цілісності Європи концепція «Перспективи європейського просторового розвитку» формує основну мету – досягнення просторово врівноваженого та збалансованого розвитку території ЄС. Зазначаються важливі цільові орієнтири ЄС – *розширення можливостей забезпечення зайнятості, досягнення соціальної та економічної єдності й охорона довкілля*. Однак зазначені пріоритети не можуть бути реалізовані на рівні окремо взятої країни. Саме тому кожна з країн Європи повинна включати цільові орієнтири ЄС щодо просторового розвитку в зміст своєї національної політики.

Концепція «Перспективи європейського просторового розвитку» містить конкретні рекомендації щодо реалізації політики просторового розвитку окремими країнами-членами ЄС, містами та регіонами. Вони включають: систематичні та періодичні огляди просторових

⁷⁴ Пространственное развитие в Европе – Словарь-справочник /Европейская перспектива пространственного развития // <http://vasilievaa.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/cemat.htm>

взаємодій та створення схеми подальшого розвитку ЄС; створення постійної Європейської мережі обсерваторій просторового планування (ESPON); продовження проектно-орієнтованого міжнародного співробітництва в напрямку просторового розвитку; вдосконалення прикордонного співробітництва та створення спільних просторових концепцій; формування умов дотримання визначених цілей політики європейського просторового розвитку при здійсненні національного просторового планування.

Наявність такого роду документа як концепція «Перспективи європейського просторового розвитку» створила можливості для тісного співробітництва в напрямку панєвропейського просторового розвитку між державами-членами ЄС та країнами Ради Європи. Крім того, в ньому вказується на важливість включення інших країн до Європейського просторового розвитку. В основу співпраці покладено розроблені програми Інтеррег II С для Балтійського регіону, Центральної Європи, Адріатики, Дунаю та Південно-Східної Європи (CADSES). При цьому регіони та міста держав-членів ЄС, Центрально- та Східноєвропейських країн мають можливість працювати над спільними проектами, наприклад, розвитку портових мереж та туризму.

Проекти, які реалізуються в окремо взятій країні, готуються на основі спільних з іншими країнами цілей та завдань, які сумісно узгоджуються між собою. В кожному випадку, залежно від соціальної, економічної та екологічної ситуації, визначаються відповідні пріоритети, а саме:

- зміцнення поліцентричної і збалансованої системи столичних районів та міських мереж. Це має поліпшити координацію структурної політики і політики транс'європейських мереж, вдосконалити зв'язки між міжнародними, національними та регіональними транспортними мережами;
- зростання стратегічного значення столичних районів та «міст-воріт» (міст взаємного обміну людьми, товарами та інформацією з іншими континентами, наприклад, морських портів, міст з міжнародними аеропортами, фінансовими центрами). При цьому особлива увага приділяється розвитку периферійних областей ЄС;
- підтримка розвитку сільських районів з їх специфічним потенціалом та особливостями;
- сприяння співробітництву між містом та селом, що спрямоване на зміцнення функціональних регіонів;
- покращення координації між політикою просторового розвитку та транспортним і телекомунікаційним плануванням;
- допомога міжнародній та міжрегіональній співпраці щодо об'єднання зусиль у напрямку раціонального використання природних ресурсів.

На міжнародному рівні створено спеціальний центр – *Хабітат*, завданням якого є розробка та впровадження ідей сталого розвитку в практику управління містами, населеними пунктами. В Порядку денному Хабітат (м. Стамбул, 1996 р.) визначено керівні цілі та принципи сталого розвитку населених пунктів: відповідність принципам, статуту ООН та міжнародному праву; захист прав людини на житло, охорону здоров'я, продукти харчування, воду, природні ресурси та інші блага; забезпечення усіх доступним та комфортним житлом; досягнення збалансованого розвитку виробництва, споживання і транспорту з врахуванням збереження екосистем, культурного різноманіття; оптимізація архітектурно-просторових рішень, структури землекористування; налагодження партнерських зв'язків між країнами та в самих країнах, забезпечення соціальної єдності всіх груп населення.

Необхідно зазначити, що 2000 р., коли Рада Європи вже об'єднувала 41 країну, в Ганновері відбулася чергова 12-та Європейська конференція міністрів просторового планування (СЕМАТ). В результаті Комітетом керівників було підготовлено документ «Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту» (в

подальшому «Керівні принципи»⁷⁵. Ці програмні положення є близькими за змістом відповідним положенням в документах ЄС, зокрема вимога «просторово більш сталого розвитку» Європи. До основних принципів положень на всіх рівнях політики просторового розвитку віднесено забезпечення сталості (іншими словами збалансованості) в соціальному, економічному та екологічному аспектах.

Тепер практично всі країни Європейського Союзу розвиваються за стратегією довготермінового сталого просторового розвитку, розробленої відповідно до «Керівних принципів», які, в свою чергу, базуються на положеннях Європейської Хартії регіонального/просторового планування (Торремолінської Хартії, 1983).

Згідно з «Керівними принципами» країни-не члени ЄС повинні залучатись до коопераційних зв'язків Євросоюзу в сфері політики сталого просторового розвитку та дослідження простору. Адаптація «Керівних принципів» до умов кожної з країн виступає невідокремленою частиною просторового планування. Виконання цих «Керівних принципів» потребує взаємного узгодження просторового планування та секторної політики. «Керівні принципи» беруть до уваги інтернаціональне співробітництво на світовому рівні в контексті діяльності Комісії з просторового розвитку ЄС.

Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту пропонують державам-членам Ради Європи, включаючи їхні регіони та муніципалітети, гнучкі й спрямовані на перспективу рамки співробітництва. Вони є моделлю або концепцією сталого розвитку, адресованою різним політичним і суспільним органам як у складі урядів, так і поза ними, діяльність яких спрямована у майбутнє. Прийняття цих політичних рекомендацій засновано на добровільному співробітництві. Вони не мають сили закону.

Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту відповідно до концепції сталості враховують потреби населення всіх регіонів Європи, без обмеження фундаментальних прав і можливостей для розвитку майбутніх поколінь. Вони спрямовані, зокрема, на узгодження соціальних і економічних вимог до території з її екологічними і культурними функціями, що в свою чергу, сприяє довготривалому, широкомасштабному і збалансованому просторовому розвитку. В цьому відношенні реалізація керівних принципів потребує тісної взаємодії просторового планування з галузевими програмами, в яких передбачені заходи, що впливають на просторові структури в Європі (політика просторового розвитку). Керівні принципи враховують також міжнародне співробітництво на глобальному рівні, наприклад співробітництво в контексті діяльності Комісії сталого розвитку ООН.

«Керівні принципи» враховують положення значної кількості документів, ухвалених Радою Європи раніше. Це, зокрема, Європейська Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Торремолінська хартія, аналітичні розробки для Європейської стратегії регіонального планування, Європейська хартія місцевого самоврядування. Документ також ураховує положення Європейської перспективи просторового розвитку (ESDP), Балтійського порядку денного на 21 століття та існуючих стратегій регіонального розвитку для окремих територій Європи, таких, як Моделі і стратегії навколо Балтійського моря (VASAB), що об'єднує 11 держав, Структурна схема для Бенілюксу (співробітництво трьох держав) і Стратегії інтегрованого просторового розвитку в Центральній, Адріатичній та Придунайській Європі (VISION PLANET).

В цьому документі зазначається, що усвідомлення континентального виміру Європи відкриває нові перспективи для політики сталого просторового планування. Потенціал, що створений в діапазоні ландшафтів та культур, які формують Європу, повинен бути ефективно використаний. Це вимагає взаємної підтримки і співробітництва різноманітних

⁷⁵ Основополагающие принципы устойчивого пространственного развития Европейского континента. – [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL. - <http://www.kprpfo.chat.ru/eur.html>

регіонів європейського континенту та зростання інтеграції між Західною і Східною, Південною і Північною Європою. Зауважимо, що в Європі зосереджена велика кількість полюсів росту. Вони організовані міськими мережами і формують необхідні передумови для залучення інвестицій. Це розглядається як потенціал для формування моделі поліцентричного розвитку.

«Керівні принципи» включають наступні складові напрямки політики: міжконтинентальні відносини як стратегічний елемент для Європейської політики просторового розвитку; культурне різноманіття; великі європейські регіони як основа взаємодопомоги та співробітництва; інтеграція «старих» і «нових» держав-членів Ради Європи.

Принципи політики планування для сталого розвитку в Європі, відповідно до документу, полягають в наступному: забезпечення територіальної цілісності шляхом більш збалансованого соціального та економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентноздатності; стимулювання розвитку, спричиненого виконанням міських функцій, та поліпшенням взаємовідносин міста і села; сприяння більш збалансованій доступності; розширення доступу до інформації та знань; зменшення збитків, завданих навколишньому середовищу; підвищення цінності і захист природних ресурсів і природної спадщини; примноження культурної спадщини як фактор розвитку; розробка енергетичних ресурсів і забезпечення безпеки; заохочення високоякісного сталого туризму; обмеження впливу природних катастроф.

Для різних типів європейських регіонів у «Керівних принципах» передбачаються заходи, згруповані наступним чином: культурні ландшафти; міські території; сільські території; гори; прибережні та острівні регіони; євро коридори; заплави і заливні луки; колишні промислові і військові зони; прикордонні регіони⁷⁶.

Поліцентрична економічна модель характеризується самостійністю розвитку регіонів, наданням необхідної їм автономності, з обґрунтованою, економічно, географічно та історично обумовленою спеціалізацією і диференціацією. При цьому самостійність розвитку регіонів абсолютно не передбачає ігнорування напрямів та преференцій розвитку національної економіки в цілому. Але, зрозуміло, що без сильних й самостійних регіонів неможливе існування могутнього національного та наднаціонального господарства.

Слід звернути увагу на досвід країн ЄС в активізації розвитку столичних регіонів та «міст-воріт», через які здійснюються комунікаційні та торговельні процеси, проходять транспортні та енергетичні коридори. Відносно них, то тут відмічається формування моделі поліцентричного спільно-континентального розвитку.

Основні зусилля щодо реалізації концепції повинні бути докладені до питань поліпшення інфраструктур, розвитку кордонів, сільських та відсталих регіонів, зміцнення малих та середніх поселень.

Звертається увага на необхідність: активної участі всіх регіонів у процесах європейської інтеграції з метою ліквідації різниці між «двома Європами» (старими та новими членами ЄС); збереження «єдності в різноманітті», тобто історичних тенденцій розвитку країн та регіонів; забезпечення належного рівня якості життєвого довкілля для наступних поколінь.

Тобто, у зв'язку з концепцією сталого просторового розвитку, враховані потреби всього населення регіонів Європи без шкоди для фундаментальних прав майбутніх поколінь. При узгодженні економічних і соціальних вимог вони мають бути адекватними територіям з їх екологічними і культурними функціями та сприяти довгостроковому й збалансованому

⁷⁶ Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту, прийняті на 12-ій Сесії Європейської конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування, 7-8 вересня 2000 року в Ганновері // <http://www.aokornus.at.ua/BOOKS/sustainable.pdf>

просторовому розвитку. Виконання цих вимог потребує тісної співпраці між просторовим та економічним плануванням⁷⁷.

Аналіз наднаціональної регіональної політики ЄС корисний для України з точки зору її прагнення до інтеграції не тільки на міждержавному рівні, а й на рівні регіонів. «Поступове перетворення Західної Європи, що складається з держав, в «Європу регіонів» – унікальне соціально-економічне явище кінця ХХ століття. Зрозуміло, що для формування єдиного соціально-економічного Європейського простору необхідне проведення єдиної цілеспрямованої регіональної політики»⁷⁸.

В межах державної політики просторового розвитку вирішуються стратегічні та середньострокові завдання регіонального розвитку. Так, розробляються та реалізуються різноманітні *стратегії сталого просторового розвитку* окремих регіонів Європи, зокрема, «Стратегія розвитку регіону навколо Балтійського моря» (11 країн), «Структурна схема Бенілюксу» (3 країни), «Стратегія об'єднаного просторового розвитку Центральної, Адріатичної та Дунайської Європи» (12 країн).

В умовах сучасних глобалізаційних процесів складні проблеми регіонального розвитку неможливо вирішувати, спираючись суто на національні можливості. З цієї точки зору заслуговує на увагу дієвість механізмів транскордонної кооперації, які виступають відносно новими гранями політики як окремих європейських країн, так і ЄС загалом.

Проявом міжрегіональної інтеграції є формування *єврорегіонів*. Перший з них (ЄР «Регіо-Базелієнсіс») створений у 1963 р. прикордонними регіонами Німеччини (Баден), Франції (Ельзас), Швейцарії (Базель) за участю країн ЄС. Зусилля цих учасників були спрямовані на розробку єдиної стратегії економічного розвитку території, спільну розбудову транспортної інфраструктури, реалізацію проектів з охорони навколишнього середовища, співробітництво у сфері освіти та культури. Цей досвід мав позитивні результати. Почали створюватися єврорегіони на інших територіях (на кордонах Німеччини, Франції, Данії, Австрії, Швейцарії, Нідерландів, Бельгії, Чехії, Польщі).

При цьому основною формою регіональної політики ЄС є *спільні програми та проекти сталого просторового розвитку*. Інструментом сприяння розвитку транскордонного співробітництва виступають *спільні операційні програми*, які розробляються та підтримуються сторонами-учасницями міжрегіональної кооперації. Вони охоплюють такі питання: визначення магістральних напрямів і механізмів взаємодії учасників; вироблення стратегії; реалізація маркетингових заходів; визначення строків реалізації проектів та способів й джерел їх фінансування, пайової участі партнерів; укладання модельних угод і т.д.

Спільні операційні програми в рамках забезпечення сталого просторового розвитку територій в контексті їх європейської інтеграції розробляються в таких сферах, як: міське будівництво (розвиток інфраструктури міського господарства, питання облаштування міської території, налагодження зв'язків між міськими і сільськими районами, підвищення життєвого рівня й добробуту населення); транспортна інфраструктура і комунікації (поліпшення регіональної системи транспортного сполучення, створення мультимедійних комунікаційних центрів, використання передових технологій); природна та культурна спадщина (охорона природних заказників і заповідників, культурних та історичних пам'яток, розвиток туризму і підвищення якісного рівня туристичних послуг та ін.).

Такого типу спільну операційну програму розроблено в рамках Європейського Союзу, зокрема, програму INTERREG, яка орієнтована на ефективне здійснення спільних проектів у сфері міжрегіональних і транскордонних зв'язків всіма членами Євросоюзу. Основними

⁷⁷ Білоконь Ю. М. Еволюція організаційних форм просторової інтеграції в Європі // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відп. ред. М.М. Осетрін. – К., КНУБА, 2003. – Вип. 16. – 267 с. – С. 8.

⁷⁸ Там же (С. 9).

джерелами фінансування програми INTERREG є Структурні Фонди ЄС. Вони складають 50 % усіх фінансових ресурсів ЄС. INTERREG, на відміну від колишніх структурно-політичних програм ЄС, здійснює координуючу функцію відносно адміністративних і фінансових механізмів, залучених в динаміку міжрегіонального партнерства. Це в свою чергу означає, що, по-перше, при здійсненні в даній сфері практичної діяльності зацікавленими сторонами необхідно сформувати спільні управлінські органи, по-друге, – забезпечити реалізацію спільного управління акумульованими на визначені цілі фінансовими коштами. При цьому передбачається відкриття спільних рахунків.

Таким чином, INTERREG є пілотною програмою, реалізація якої сприяє запобіганню ризику від негативних наслідків щодо реалізації конкретних національних або транскордонних проектів для регіонів і населених пунктів, які не задіяні в них. Романов С. в своїй роботі⁷⁹ зазначає, що одним із стратегічних завдань програми INTERREG є досягнення зниження собівартості проектів, а також скорочення реальних фінансових і матеріальних витрат, спрямованих на їх розробку та реалізацію, за рахунок централізованого планування.

Для координації просторового планування в межах Балтійського регіону 1992 р. на міністерському рівні створили міждержавну програму VASAB (Vision and Strategies Around the Baltik 2010). Вона має забезпечувати сталий просторовий розвиток даного регіону (який охоплює 11 балтійських країн) та зміцнювати його транснаціональність. Цілями такого співробітництва є: визначення просторових наслідків політичних, економічних, соціальних, екологічних процесів; сприяння налагодженню мережі зв'язків у регіоні Балтійського моря; здійснення практичних заходів для адаптації Європейських просторових правил та стратегій, зокрема «Керівних принципів сталого просторового розвитку».

Внаслідок трансформації просторового планування, який обумовлений наявними кордонами, відбувається відставання прикордонних районів регіону або країни. І, навпаки, співробітництво через кордони сприяє кращому використанню ендегенного потенціалу розвитку. Прикладом цього слугує місто Калінінград, яке поступово перетворилося із військової бази закритого типу в один з найбільш жвавих наукових та економічних центрів на заході Російської Федерації. В цей же час відбулися негативні процеси «периферізації» прикордонних районів Латвії, Білорусі та Литви. Вони пов'язані з появою нових «умовних» кордонів.

З метою розв'язання проблем забезпечення перспектив сталого просторового розвитку Балтійського регіону було визначено пріоритети розвитку цього регіону: соціально-економічний розвиток, збереження довкілля, свобода, солідарність. На основі їх врахування та аналізу наявних просторових проблем визначено 14 стратегічних цілей, що знайшли своє відображення в документі «На шляху створення рамкових умов просторового розвитку Регіону Балтійського моря», прийнятого Конференцією міністрів регіонального планування Європи (1994 р.).

Всі стратегії щодо просторового облаштування даного регіону у вигляді пілотних проектів розробляються на державному рівні. Хоча INTERREG забезпечує часткове фінансування їх запровадження, але відповідальність за це несуть регіональні органи влади. Зокрема, протягом 1998-1999 рр. в умовах INTERREG II С було затверджено 45 проектів на загальну суму 48 млн. євро, з якої 27 млн. профінансовано з бюджету ЄС (фінансування в рамках INTERREG, PHARE та TACIS). В цих проектах брали участь всі балтійські країни. При цьому члени ЄС отримали з бюджету Співтовариства 44 млн. євро, Литва, Польща та Естонія – по 3 млн. євро, Росія – 18 тис. євро.

⁷⁹ Романов С. Региональный вектор внешней политики Германии // Обозреватель. Внешняя политика. – [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL. – http://www.nasledie.ru/oboz/N07_00/07_08.HTM

На черговій Конференції міністрів регіонального планування Європи у 2001 р. було прийнято документ «VASAB 2010 Plus Spatial Development Action Programmer». Він підсумував досвід реалізації попереднього документа та висвітлив цілі, завдання й засоби забезпечення перспектив сталого просторового розвитку Балтійського регіону. За пропозицією VASAB, Російська Федерація взяла участь у декількох проектах ініціативи INTERREG (Балтійська Палітра, Baltic Arch, Water Front, Urban Development, Metros, USUN).

Слід зазначити, що вступ до ЄС нових десяти країн став наступним кроком до збільшення кількості програм Ініціативи ЄС INTERREG III A. Повстала вимога визначення оптимальної політики ЄС щодо своїх нових сусідів: Білорусі, України, Балкан, які є спільним простором на схід від кордонів поповненого ЄС.

Виразом якісно нового підходу до цих питань є звіт Європейської Комісії від 1 липня 2003 р. «Paving the way for a New Neighbourhood Instrument», де визначено перспективи територіальної співпраці з новими сусідами (як в даному бюджетному періоді ЄС, так і після 2006 р.). Європейська Співдружність прийняла рішення про реалізацію програм, що мають на меті довести до цілісності прикордонні території ЄС та її нових сусідів на сході і півдні. Ці програми названо Програмами Добросусідства.

Кошти Європейського Фонду Регіонального Розвитку призначені винятково для країн-членів ЄС. Підтримка в рамках цих програм країн, що знаходяться поза Співдружністю, відбувається за допомогою іншої програми TACIS (Technical Assistance for Commonwealth of the Independent States). Безпосередньо кошти виділяються для Російської Федерації, Білорусі, України та Молдови.

Програма «Добросусідство: Польща – Білорусь – Україна» є однією з семи програм транскордонної співпраці, що здійснюються за участю Польщі. Другою програмою цього типу є Програма «Добросусідство: Литва – Польща – Російська Федерація (Калінінградська область)».

Поряд з європейськими інтеграційними процесами за участю України було прийнято Містобудівну Хартію Співдружності Незалежних Держав. Керуючись документами, укладеними в рамках багатостороннього співробітництва держав СНД. Вона визначила керівні принципи та основні напрямки сталого розвитку населених пунктів і облаштування території держав Співдружності, а саме: суверенність та демократичність, що надає кожному народу право вибору власного шляху розвитку з врахуванням спільних інтересів та цілей світового співтовариства; збалансованість соціального, економічного та екологічного розвитку суспільства, що забезпечує стабільність життєдіяльності людини; безпеку, що визначає право кожної людини проживати в соціально та екологічно безпечній для її життя та здоров'я місцевості; достатність, що розкриває необхідність переходу суспільства від надлишкового споживання до раціонального використання природних та інших видів ресурсів, виходячи з мінімально достатнього обсягу їх споживання; гуманність середовища життєдіяльності, що забезпечує розвиток національних та етнічних культурних традицій та особливостей в архітектурі та містобудуванні.

В сучасних умовах все більшого значення набувають дослідження та розробки, які охоплюють інтереси не окремих країн, а в контексті загальних принципів сталого просторового розвитку як «Великої Європи», так і співдружності незалежних країн. Розробляються концепції просторового облаштування, здійснюються довгострокове просторове планування та просторова організація сталого розвитку просторових систем.

N. Pawlicha, I. Kopacz

Integracja europejska interesów dotycząca osiągnięcia prespektyw zrównoważonego rozwoju przestrzennego

Podana specyfika procesów eurointegracyjnych na rzecz zrównoważonego rozwoju przestrzennego. Określono istotę zrównoważonego rozwoju przestrzennego, zasady Unii Europejskiej w sprawie planowania przestrzennego.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój przestrzenny, integracja europejska, planowanie przestrzenne.

UDK 339.5:061.1EU

